

Енергетичні інтереси регіонів

Щодо регіональної енергетичної політики України

Недостатня увага до регіональних проблем та існуючі диспропорції в розміщенні продуктивних сил призвели до розбіжності регіонів України за рівнем соціально-економічного розвитку, що ускладнює проведення трансформаційних процесів в економіці й може призвести до соціальних конфліктів і екологічних катастроф.

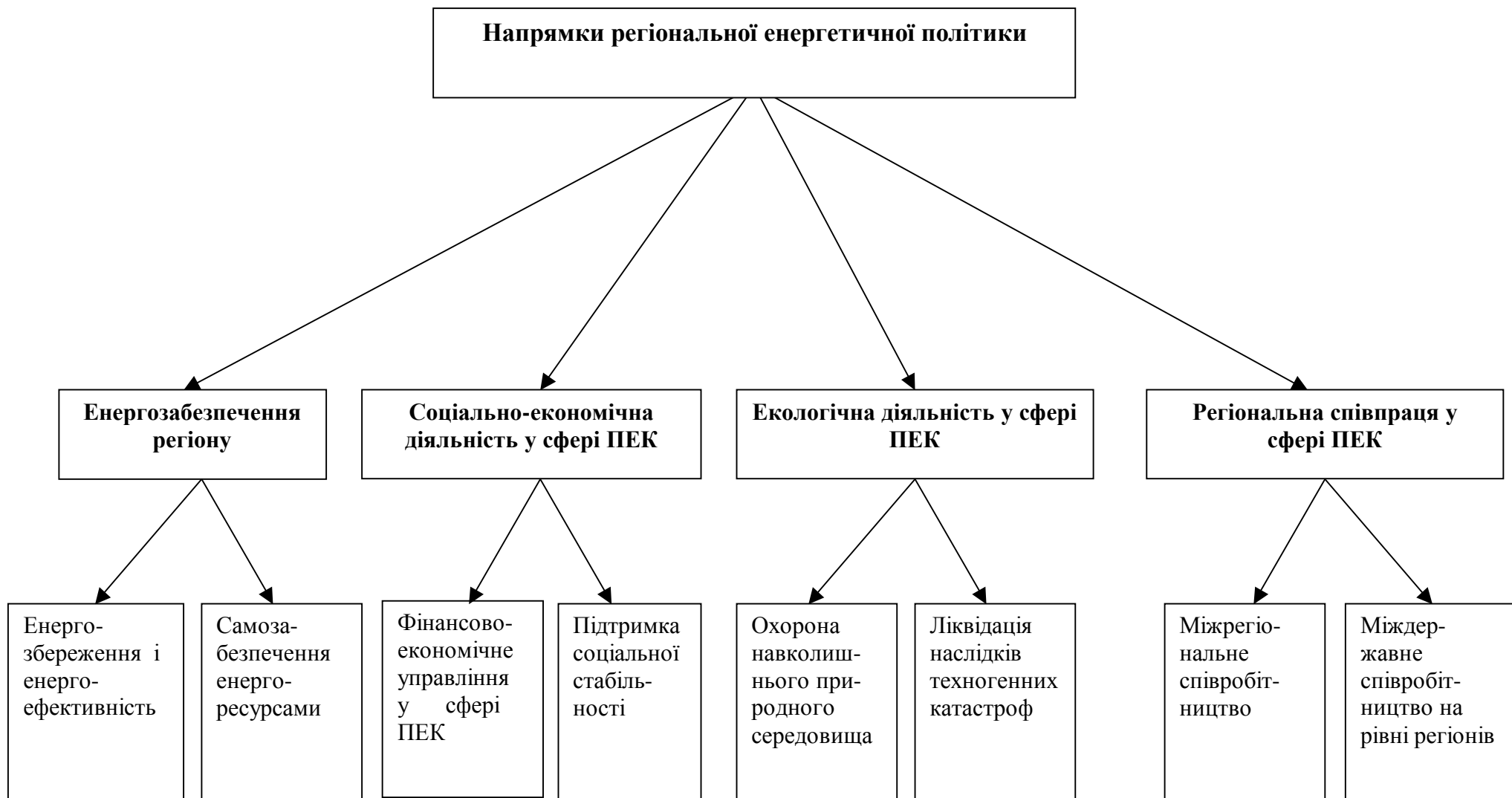
При виборі шляхів гармонізації соціально-економічного розвитку регіонів найбільш діючою є концепція стійкого розвитку, тобто стабільність, гармонійність, прогрес. Ключовим моментом цієї концепції є відмовлення від енергозатратного способу життя та від некерованої і необмеженої експлуатації викопних ресурсів.

Ефективне використання природно-ресурсного, економічного, техніко-технологічного, кадрового і наукового потенціалу регіонів поряд з раціональним поєднанням загальнодержавних інтересів з інтересами регіонів – це складова успішного розвитку на місцях соціально-економічних перетворень в Україні.

Основна маса жителів України в будь-якому регіоні (області, автономії), тією чи іншою мірою, відчуває свою економічну неспроможність, соціальну незахищеність, екологічну уразливість. Більша частка цих проблем залежить від стану енергозабезпечення на місцях, від його цінової доступності, достатності й якості. Тому однією з пріоритетних задач у діяльності регіональних органів влади є формування і діюче проведення енергетичної політики в регіоні. Головним принципом цієї політики повинна бути гармонійність систем “економіка – енергетика – природа – суспільство” на основі ефективного, надійного, якісного і безпечного енергопостачання при мінімально можливих витратах із установами кількісних обмежень на використання невідновлюваних паливно-енергетичних ресурсів і при дотриманні прийнятного (в мірках передових країн світу) рівня техногенного впливу на навколишнє природне середовище.

Регіональна енергетична політика передбачає досить високу роль держави в розвитку продуктивних сил регіонів. Але, з іншого боку, існує зацікавленість регіонів у стійкому й ефективному енергозабезпеченні з метою рішення своїх соціальних, економічних і екологічних задач. Тому регіональна енергетична політика повинна поєднувати природне прагнення регіонів до самозабезпечення енергоносіями із зацікавленістю до збереження єдності паливно-енергетичного комплексу.

Регіональні органи влади енергетичну політику на місцях здійснюють по таких основних напрямках (див. схему).

Енергозабезпечення регіонів

Більшу частину відповідальності за належне енергозабезпечення підлеглих територій доцільно перекласти на регіональні органи влади, наділивши їх необхідними повноваженнями.

При цьому виникають питання:

- де взяти досить енергоресурсів (ЕР);
- як забезпечити надійність і якість доставки ЕР до споживачів;
- де взяти на це кошти.

Основні задачі, які необхідно при цьому вирішувати, – це збереження, підтримка на належному технічному рівні й нарощування потужностей об'єктів енергетичної системи, а також фінансове забезпечення споживання ресурсів та контроль взаємних розрахунків між виробниками, постачальниками і споживачами.

Основною умовою для вирішення цієї задачі є поділ господарських повноважень і взаємної відповідальності між центральними та регіональними органами влади в питаннях функціонування і розвитку на місцях галузей енергетики, досягнення згоди інтересів виробників, постачальників і споживачів енергоресурсів шляхом налагодження ефективних організаційно-правових механізмів розмежування і взаємодії.

Рішення цих задач повинне ґрунтуватися на принципі збереження єдності Об'єднаної енергетичної системи України і єдиних механізмів державного регулювання діяльності в цій сфері як найважливіших факторів надійності енергопостачання, а також максимально можливого використання місцевих паливно-енергетичних ресурсів для посилення їхньої ролі в енергетичних балансах та побудови раціональних регіональних систем енергопостачання й енергоспоживання.

Можливі шляхи для реалізації цих задач:

- модернізація і технологічне переозброєння існуючих енергетичних об'єктів (ТЕС, ТЕЦ, ліній електропередач, теплових мереж й ін.);
- побудова розвитої системи об'єктів децентралізованого енергопостачання і забезпечення можливості їхнього вільного приєднання до централізованих мереж;
- подальший розвиток єдиних муніципальних систем теплопостачання населених пунктів, впровадження економічних і екологічно прийнятних джерел тепла автономного теплопостачання споживачів, широке впровадження місцевих нетрадиційних джерел енергії, вторинних енергетичних ресурсів та малої енергетики.

Енергоефективність та енергозбереження

Крім достатнього і надійного енергозабезпечення, основною метою діяльності регіональних органів влади в сфері енерговиробництва та енергоспоживання є максимально ефективно використання місцевих і централізованих паливно-енергетичних ресурсів, шляхом:

- розробки і контролю реалізації першочергових регіональних та обласних програм енергозбереження у виробництві і комунально-побутовій сфері з наступним переходом до реалізації вагомих енергозберігаючих інвестиційних проектів;

- реалізації конкретних організаційних енергозберігаючих заходів і економічних механізмів заохочення до ефективного енерговиробництва й енергоспоживання.

Сьогодні модернізація і впровадження енергозберігаючих технологій для систем теплопостачання і промислової енергетики — головний напрямок, який за короткий час може істотно поліпшити стан не тільки енергетики, а і всієї економіки.

Пріоритетними задачами модернізації й технологічного переозброєння малої місцевої енергетики є впровадження:

- сучасних технологій когенерації для комбінованого виробництва теплової й електричної енергії малої потужності;

- інноваційних технологій і установок утилізації тепла та надлишкових тисків пари, газу і води;

- модернізованих котлів для різних видів палива з метою забезпечення повноти згоряння і раціонального використання палива;

- модернізованих систем автоматизації теплових пунктів і мереж теплопередачі з метою ліквідації великих втрат води в теплових мережах і забезпечення якісного опалення та гарячого водопостачання й ін.

Основні напрямки підвищення енергетичної ефективності в житлово-комунальному секторі:

- підвищення теплозахисних властивостей загороджувальних конструкцій будинків;

- оснащення споживачів регулюючими і вимірювальними приладами для обліку споживання води, газу, теплової й електричної енергії, регулювання споживання води і теплової енергії;

- створення і впровадження більш економічних побутових систем і приладів та стимулювання діяльності побутових підприємств із метою скорочення непродуктивних витрат палива й енергії;

- формування у населення регіонів енергозберігаючого світогляду шляхом широкої реклами щодо використання приладів і агрегатів побутового призначення з поліпшеними експлуатаційними характеристиками.

У відповідності з завданнями Комплексної державної програми енергозбереження України (КДПЕ), з урахуванням реалізації заходів обласних та регіональних програм енергозбереження, протягом 2001 – 2005 років передбачено досягти економії паливно-енергетичних ресурсів у обсязі 32,75 млн. т у. п. за рахунок коштів Державного і місцевих бюджетів, коштів підприємств та інвестицій.

Згідно даним /1/ моніторингу, який проведено Державним комітетом України з енергозбереження, спостерігається послідовне збільшення загального залучення грошових коштів на виконання заходів з енергозбереження, а також тенденція до зростання частки фінансування за рахунок місцевих бюджетів і коштів підприємств. Найбільших успіхів у залученні коштів (без врахування Держбюджету) на виконання Програм енергозбереження досягли держадміністрації Донецької, Запорізької, Сумської, Луганської, Дніпропетровської, Полтавської, Івано-Франківської, Одеської, Волинської областей (див. табл.1).

Таблиця 1

Обсяги та джерела фінансування програм енергозбереження областей за період 1996 –2002 рр.

Області	Джерела фінансування та обсяги, млн. грн.				
	Державний бюджет	Місцевий бюджет	Кошти підприємств	Інші джерела	Всього, без держ-бюджету
Волинська	120,5	10,6	29,2	26,1	65,9
Дніпропетровська	0,45	2,4	125,4	0,45	128,25
Донецька	19,8	38,3	317,3	176,3	531,9
Запорізька	0,027	3,9	202,3	9,3	215,5
Івано-Франківська	0,08	9,5	60,1	21,9	91,5
Луганська	0,94	5,1	184,4	0,87	190,37
Одеська	0,02	5,3	79,3	0,54	85,14
Полтавська	0,48	22,7	64,8	9,9	97,4
Сумська	0,33	17,7	176,1	17,9	211,7

Сьогодні пріоритетним завданням для всіх регіонів є збереження досягнутої загальної тенденції зростання та поступове нарощування рівня вкладання коштів у реалізацію енергозберігаючих заходів за рахунок залучення коштів підприємств, місцевого бюджету, вітчизняних та зарубіжних інвестицій.

Енергетичний потенціал регіонів

У регіонах України є досить енергетичних потужностей середньої і малої генерації, що потребують модернізації, є фахівці, виробнича база і позитивний вітчизняний досвід для їхнього втілення в життя (наприклад, досвід Інституту технічної теплофізики НАНУ щодо підвищення ефективності робіт котелень). Іншим напрямком розвитку енергетики регіонів є впровадження сучасних місцевих потужностей і передових технологій для виробництва енергії, у тому числі таких, котрі базуються на локальних нетрадиційних джерелах.

Потенційно доступними для широкого використання нетрадиційними видами енергії в різних регіонах країни є: енергія вітру, сонячна енергія, енергія біомаси і твердих побутових відходів, гідроенергія малих рік, геотермальна енергія, надлишковий тиск природного і доменного газів, енергія шахтного метану і торфу, теплова енергія ґрунту, ґрунтових і стічних вод.

В даний час внесок нетрадиційних відновлюваних джерел енергії (НВДЕ) у загальну енергетику України (через недостатнє освоєння і недостатню економічну ефективність) невеликий і складає близько 1% від усіх видів ПЕР. Однак аналіз даних /2/ щодо наявного в регіонах потенціалу нетрадиційних джерел енергії свідчить про доцільність більш широкого використання їх на місцях. Але слід зазначити, що це вимагає удосконалення і здешевлення технологій їхнього використання.

Енергетичний потенціал НВДЕ Дніпропетровської області (як приклад) наведено у табл.2.

Таблиця 2

Енергетичний потенціал НВДЕ Дніпропетровської області*

Вид джерела енергії	Енергетичний потенціал	
	тис. т у. п. / рік	млн. кВт.год / рік
Біомаса (солома, гной, відходи деревини)	250,2	735,8
Вітер	170	500
Сонце	95,2	280
Гідроресурси малих рік	10,2	30
Доменний та природний газ (надлишковий тиск)	84,9	249,7
Стічні води (вентиляційні викиди та охолоджуюча вода підприємств, комунально-побутові стоки)	615,1	1809
Тепло ґрунту та ґрунтових вод (для використання в теплових насосах)	14,4	424
Разом	1240	4028,5

*Розрахунок згідно з даними НАНУ /2/.

Згідно з вірогідним прогнозом споживання електроенергії в Україні на 2030 рік (352, 6 млрд. кВт.год.) та існуючим розподілом споживання електроенергії по областях, потреби Дніпропетровської області у 2030 р. складуть приблизно 42,7 млрд. кВт.год. Тобто за рахунок освоєння регіонального потенціалу НВДЕ можливо буде задовольнити до 10 % енергетичних потреб області. Найкращі показники у цьому плані мають АР Крим, області Причорномор'я, та Прикарпаття, в яких за рахунок потенціалу НВДЕ можливо задовольнити від 40 до 100% їхніх прогнозних потреб на 2030 р.

Відносно незначні показники цих можливостей для Дніпропетровщини (і других промислово розвинутих областей) пов'язані із значними зростаючими потребами в обсягах енергозабезпечення, що, в свою чергу, залежить як від високого рівня розвитку промисловості, так і від високої щільності народонаселення. Тому головною задачею енергетичної політики для таких регіонів повинно бути енергозбереження та енергоефективність.

Соціально-економічна та екологічна діяльність у сфері ПЕК

Головною задачею регіональної енергетичної політики в забезпечення соціально-економічного розвитку України є активізація її соціальної спрямованості з метою підвищення рівня життя населення та виходу з депресивного стану малих міст і селищ.

Соціальна спрямованість енергетичної політики реалізується на принципах забезпечення пріоритету людини в сфері енергетики і пов'язаних з нею сферах.

З одного боку, людина як елемент соціальної системи має право на надійне і якісне енергозабезпечення і має право жити в умовах екологічно чистого навколишнього середовища. Крім того, кожний повинен платити за фактично спожиту кількість і якість того, чи іншого, енергоресурсу і не за таким цінами, що містять у собі вартість значних втрат енергії при її виробництві й доставці.

З іншого боку, людина як учасник процесу виробництва паливно-енергетичної продукції має право на гідну і вчасно виплачену заробітну плату, охорону праці, охорону здоров'я, гарантоване працевлаштування при структурних змінах, пенсію, перекваліфікацію й ін.

Якщо ці права людини не виконуються, то в проблемних регіонах країни виникають соціальні конфлікти, які при досягненні певної масштабності являють загрозу національній безпеці.

Яскравим прикладом порушення прав населення (як споживачів енергії) є недавні відключення постачання холодної води у м. Дніпропетровську і області, коли мільйони людей залишилися без питної та технічної води.

Звідси, основні задачі соціальної політики на рівні регіонів у сфері енергетики:

- підвищення надійності й якості енергозабезпечення населення регіону, спрощення системи одержання адресних субсидій для сплати житлово-комунальних послуг і доступність для всіх верств населення цін і тарифів за спожиту енергію;

- зменшення рівня соціальної напруженості від шкідливого екологічного впливу об'єктів ПЕК на населення регіону та від несприятливих наслідків техногенних і природних катастроф на об'єктах енергетики;

- соціальний захист працівників підприємств енергетики регіонального значення, і сприяння соціальному захисту працівників об'єктів ПЕК державного значення, що втрачають роботу внаслідок реструктуризації, приватизації, банкрутства підприємств і т.п. (організація нових робочих місць, використання досвіду і знань енергетиків на регіональному рівні);

- сприяння (шляхом залучення місцевих резервів) соціальному захисту населення депресивних територій і населених пунктів, споріднених з енергетичними підприємствами, що закриваються по тим чи іншим причинам.

При прийнятті управлінських рішень по екологічних проблемах регіону виникає проблема співвідношення витрат і вигод: будь-які витрати повинні приносити вигоду. Це означає, що витрати на природоохоронні заходи повинні дати і певний економічний ефект. Тому природоохоронну діяльність варто оцінювати не тільки по обсягах фінансування на проведення відповідних робіт, але і по досягнутому ефекті.

Належний стан навколишньої природного середовища регіону регіональні органи управління забезпечують шляхом:

- залучення всіх суб'єктів господарської діяльності регіону до рішення екологічних проблем і ресурсозбереження;

- реалізації вимог екологічного законодавства і контролю його виконання на своїй території органами місцевого самоврядування;

- впровадження економічних механізмів впливу на суб'єкти природокористування;

- створення системи прогнозування, запобігання й оперативних дій у випадку надзвичайних ситуацій природного і техногенного походження;

- здійснення заходів щодо нормалізації екологічного стану і ліквідації наслідків техногенних катастроф, визначення шляхів розвитку і використання господарського потенціалу забруднених регіонів;

- залучення до охорони навколишньої природного середовища населення регіону.

Регіональне співробітництво

Регіональне співробітництво передбачає встановлення і поглиблення прямих контактів між регіонами України й окремих її регіонів з регіонами сусідніх держав (як країн ЄС, так і країн СНД) і поступове перенесення частини складових інтеграційного процесу з центральних органів виконавчої влади на регіони, до органів місцевого самоврядування. Сфери енергетичного співробітництва регіонів різноманітні: економічна, технічна, екологічна, наукова, освітня.

Міжнародне співробітництво регіонів повинне ґрунтуватися на проголошеній керівництвом України інтеграції країни до європейських структур. Основні принципи регіональної політики ЄС, цілком прийнятні для умов України, це - концентрація фінансових ресурсів у регіонах, що цього найбільше вимагають, використання програмного підходу до розвитку регіонів, різнобічне партнерство і співробітництво.

Таким чином, кожен регіон повинен формувати свою енергетичну політику з урахуванням своєї специфіки, конкретних місцевих кліматичних і ресурсних особливостей. Кінцевою метою регіональної енергетичної політики є підвищення рівня життя і соціальної захищеності населення шляхом рішення на місцях стратегічних задач розвитку вітчизняної енергетики як однієї з основних рушійних сил економічного прогресу.

Джерела

1. Показники фінансування програм енергозбереження в Україні. / Енергоінформ, №13, 2003.
2. Атлас енергетичного потенціалу відновлюваних та нетрадиційних джерел енергії України. НАНУ. Київ – 2001.

Вербинський Вадим Віталійович,

**старший науковий співробітник
Дніпропетровського філіалу
Національного інституту
стратегічних досліджень (ДФ НІСД)**